

เรื่อง

ราชาภิเษก

หม่อมเจ้าทองบรรณาการ ทองแถม

ให้พิมพ์ขึ้นในการศพ

หม่อมเจ้าหญิงเม้า ทองแถม ท.จ.ว.

รับพระราชทานเพลิง

ณ วัดประทุมวนาราม

วันที่ ๑๗ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๗๕

พิมพ์ที่โรงพิมพ์พระจันทร์ ทำพระจันทร์

พระนคร

เรื่อง

ราชาภิเษก

หม่อมเจ้าทองบรรณการ ทองแถม

ให้พิมพ์ขึ้นในการศพ

หม่อมเจ้าหญิงม้าย ทองแถม ท.จ.ว.

รับพระราชทานเพลิง

ณ วัดประทุมวนาราม

วันที่ ๑๘ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๗๘

พิมพ์ที่โรงพิมพ์พระจันทร์ ท่าพระจันทร์

พระนคร

เลขห้อง

เลขหมู่

เลขทะเบียน พ.109386

คำนำ

ด้วยพระยาพจนปรีชา ได้รับฉันทะจากหม่อมเจ้าทองบรรณาการ ทองแถม มาแจ้งความแก่กรมศิลปากรว่าใครจะพิมพ์หนังสือแจกในงานพระราชทานเพลิงศพหม่อมเจ้าหญิงเม้า ทองแถม สักเรื่องหนึ่ง และเจาจะพิมพ์เรื่องปัญจราชาภิเษก เรื่องราชาภิเษกครั้งกรุงศรีอยุธยาและกรุงรัตนโกสินทร์ ทั้งขอให้พิมพ์ตามต้นฉบับโรงพิมพ์หลวง ซึ่งได้พิมพ์เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๑๔ นั้นด้วย กรมศิลปากรจึงได้จัดพิมพ์ถวายตามประสงค์

อนึ่งพระยาพจนปรีชารับจะเรียงประวัติหม่อมเจ้าหญิงเม้า ทองแถม กับชี้แจงความเห็นในหนังสือเรื่องนี้ ส่งมาให้พิมพ์ไว้ที่ต้นสมุดเล่มนี้ด้วย แต่น่าเสียดายที่พอพระยาพจนปรีชาเรียงประวัติหม่อมเจ้าหญิงเม้าเสร็จแล้ว และเริ่มเรียงคำชี้แจงยังไม่ทันตลอด ก็พอมืออาการป่วยด้วยโรคเกาต์กำเริบ และได้ถึงอนิจกรรมเมื่อวันที่ ๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๗๕ นี้เอง กรมศิลปากรรู้สึกเศร้าสลดและเสียใจเป็นอย่างยิ่ง ที่พระยาพจนปรีชาผู้เชี่ยวชาญในทางอักษรศาสตร์ทางกวี และรู้ขนบประเพณีของไทยเป็นอย่างดีด้วย ผู้หนึ่ง ได้มาถึงอนิจกรรมโดยปัจจุบันทันด่วน เพราะฉะนั้นกรมศิลปากรจึงได้พิมพ์ประวัติหม่อมเจ้าหญิงเม้า และคำชี้แจงเท่าที่พระยาพจนปรีชาได้แต่งค้างไว้ต่อไป

๗

กรมศิลปากรขออนุโมนากุศลบุญราษี ที่เจ้าภาพได้ทรงบำเพ็ญเป็นมาตุภูมิฐานธรรม กับทั้งได้พิมพ์หนังสือเรื่องนี้ให้แพร่หลาย นับว่าเป็นวิทยาทานอันจะเกื้อกูลแก่การศึกษาได้สถานหนึ่ง ขอกุศลนี้จงเป็นบัดดีทานมัย อำนวยวิบูลยผลแด่หม่อมเจ้าหญิงเม้า ทองแถม ตามควรแก่คติวิสัยนั้น ๆ เพลอญ

กรมศิลปากร

วันที่ ๑๘ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๗๕

หม่อมเจ้าหญิง แม่ทองแทม ท.ว.,
ถ่ายเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๗

(ก.ม.ท.)

ประวัติ

หม่อมเจ้าหญิงเม้า ประสูติณวันจันทร์เดือน ๑๒ ขึ้น ๑๐ ค่ำ ปีมะเมีย สัมฤทธิศก จุลศักราช ๑๒๒๐ ตรงกับวันที่ ๓๐ กันยายน พระพุทธศักราช ๒๔๐๑ เป็นธิดาพระเจ้าราชวรวงศ์เธอชั้น ๒ กรมหมื่นสิทธิสุขุมการ (พระนามเดิม พระองค์เจ้ารองทรง เป็น ต้นราชสกุล “รองทรง”) กับหม่อมรอด เป็นมารดา หม่อมเจ้าหญิงเม้าได้เป็นชายาพระเจ้าบรมวงศ์เธอชั้น ๔ กรมหลวงสรรพสาตศุภกิจ มีโอรสและธิดานับแต่ที่มีนามมาแล้ว คือ ๑ หม่อมเจ้าชายทองเชื้อธรรมชาติ (ถึงชีพิตักษัยแล้ว) ๒ หม่อมเจ้าชายทองชมพูท ๓ หม่อมเจ้าชายทองเดิม ๔ หม่อมเจ้าชายทองต่อ ๕ หม่อมเจ้าหญิงสุวรรณโสภา (ถึงชีพิตักษัยแล้ว) ๖ หม่อมเจ้าชายทองบรรณาการ

หม่อมเจ้าหญิงเม้าประพบัติการและรักษาองค์อย่างเสมอไม่ยิ่งหย่อน สมควรแก่เกียรติศักดิ์ราชสกุล ทั้งมีเหตุขัดข้อง อ้อมอารีผู้น้อย เป็นที่เคารพและยำเกรง ทั้งต้องด้วยอภัยาศัยของ ผู้ใหญ่ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๕ ก็ทรงพระมหากรุณาฯ ยกย่องเกียรติศักดิ์ไว้ในชั้นหม่อมเจ้าอันสูงศักดิ์ เมื่อรัตนโกสินทรศก ๑๑๒ (พ.ศ. ๒๔๓๖) ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ฝ่ายใน ดติยจุลจอมเกล้า ถึง

รัตนโกสินทรศก ๑๑๕ (พ.ศ. ๒๔๔๓) พระราชทานเลื่อนชั้น
ตราขึ้นเป็น ทูตียจุลจอมเกล้า ถึงรัตนโกสินทรศก ๑๒๓ (พ.ศ.
๒๔๕๑) ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานเหรียญรัตนา
ภรณ์ชั้น ๓ ครั้นถึงรัชกาลที่ ๖ ใน พ.ศ. ๒๔๕๕ ทรงพระ
กรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์เลื่อนชั้นขึ้น
เป็น ทูตียจุลจอมเกล้าวิเศษ เป็นพระมหากษัตริย์ยกย่องไว้ในชั้น
สูงของเครื่องราชอิสริยาภรณ์ฝ่ายในนอกพระราชฐาน ต่อมาเมื่อ
มีชนมายุมากขึ้น ก็ยังเสด็จเข้าในพระราชฐานในการพระราชพิธี
เสมอมา ถึงรัชกาลที่ ๗ ประชวรจนถึงอววัระทุพลภาพ ทั้ง
ชราด้วย จึงมิได้เสด็จแห่งใด รักษาองค์อยู่ด้วยทางสัมนา
ปฏิบัติเสมอมา มีเหตุที่ยอันสุขุมประกอบด้วยเมตตากรุณาเป็น
ที่ตั้ง บ่อเป็นต้นนิยมของชนหมู่มาทุกชั้น ใน พ.ศ. ๒๔๗๔
เริ่มประชวรบีบผาสะพิการ มีอาการแต่ทรงกับซุด ถึงวันที่ ๒๔
ตุลาคม ถึงชีพิตักษัย มีชนมายุนับเรียงปีได้ ๗๘ ปี ถัดตาม
สุริยคติกาลได้ ๗๗ ปี ๒๕ วัน ได้รับพระราชทานเครื่องประกอบ
เกียรติยศศพเต็มตามอย่างชั้นหม่อมเจ้าอันสูงศักดิ์ มีพระโกศ
ราชวงศ์เป็นต้น

หม่อมเจ้าหญิงแม่ ทองแถม แม้มีชนมายุเข้าปัจฉิมวัย
แล้วถึงวัง แต่ความดีของท่านมีมาดังได้กล่าวแล้ว จึงทำให้
เพิ่มความเลื่อมใสและเศร้าโศกมากขึ้น แก่ผู้ที่มีไมตรีจิตต์ต่อ

กัน และผู้ที่ได้รับความอุปการคุณตั้งแต่โอรสและนัดดาตลอด
ประยูรญาติ

กำหนดรับพระราชทานเพลิงศพที่วัดประทุมวนารามในวัน
ที่ ๑๘ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๗๕ นี้ หม่อมเจ้าทองบรรณาการ ทอง
แถม โอรสผู้น้อย ขออุทิศส่วนกุศลที่ได้กระทำทั้งปวงนี้ มา
ถวายแก่หม่อมเจ้าหญิงเม้า ทองแถม ซึ่งเป็นมารดาอันเสด็จ
ไปยังปรโลกแล้ว ขอจงเสด็จสู่สุคติภพนั้น

คำชี้แจง

การที่ข้าพเจ้าเลือกเรื่อง ราชภิเษก ขอให้พิมพ์ขึ้นใหม่ในฉบับนี้นั้น เห็นว่าเป็นราชประเพณีนิยมกันมาช้านาน จนถึงวางเป็นตำราขึ้นไว้ และท่านที่รวบรวมมาเรียงไว้เป็นลำดับ ก็นับว่าได้ทำคุณแก่ผู้ต้องการภายหลัง และหนังสือฉบับนี้พิมพ์ขึ้นครั้งแรกที่โรงพิมพ์หลวงในพระบรมมหาราชวัง เมื่อปีมะเมีย ตรีศก จุลศักราช ๑๒๓๓ (พ.ศ. ๒๔๑๔) ถึงเวลานี้หาฉบับยากอยู่แล้ว หนังสือเช่นนี้สมควรบำรุงไว้

ตอนต้นซึ่งกล่าวถึงปัญจราชภิเษก คือราชภิเษกมี ๕ อย่าง อย่างที่ ๑ อินทราชภิเษก ในข้อนี้จะอย่างไร ข้าพเจ้าไม่คำนึงถึงแต่เข้าใจว่าท่านที่เขียนไว้ท่านเชื่อ ข้อนี้ข้าพเจ้าได้ฟังมาจากท่านผู้ใหญ่ มีความผิดกัน จึงนำมาเล่าสู่กันฟังว่า ท่านผู้เล่าก่อนท่านกล่าวว่า อินทราชภิเษกตามที่ทราบมาไม่ใช่อย่างนี้ คือพระราชาพระองค์ใดซึ่งมีเดชานุภาพมากปราบพระราชาที่ใกล้เคียงหรืออื่นๆ อยู่ในอำนาจได้มาก จึงทำการราชภิเษกอีก เพื่อประกาศอำนาจ ยกพระองค์ขึ้นเป็นใหญ่กว่าพระราชาทั้งหลาย อภิเษกเช่นนี้จึงเรียกว่าอินทราชภิเษก เมื่อเช่นนั้นก็ตรงกับศัพท์ “อินทร” และพระราชาเช่นนั้น จึงเรียกว่า “บรมราชาธิราช” ตามที่วามานี้ฟังดูแบบคายกว่าพระอินทรนำเครื่องทรงมาประทาน ดูไปเข้ารอย

พิธีอศวเมธ ในรามเกียรติ์ของเรา “ปล่อยม้าอุปการเทียวพาล
เขา” และยังได้ความอีกว่า “กษัตริย์หรือกษัตริย์และราชะ” คนละ
อย่าง กษัตริย์ เป็นชาติหรือสกุล—วรรณ ราชะ เป็นตำแหน่ง
ยกขึ้นเป็นเจ้าเป็นใหญ่แก่หมื่นนั้น กษัตริย์ไม่ต้องเป็นอะไรก็เป็น
กษัตริย์ได้ ไม่มีชั้นอะไรอีก ส่วนราชะมีชั้น ๆ ที่ ๑ คือ บรม
จักรพรรดิราชาธิราช ชั้นที่ ๒ บรมราชาธิราช ชั้นที่ ๓ ราชาธิราช
ชั้นที่ ๔ มหาราชะ ชั้นที่ ๕ ราชะ

เมื่อราชะมีเป็น ๕ ชั้นเช่นนี้ และท่านก็มีได้อธิบายไว้ว่า
แปลกกันอย่างไร ข้าพเจ้าขออธิบายตามเหตุผลที่สังเกตมา ชั้น
ที่ ๑ บรมจักรพรรดิราชาธิราช ต้องประกอบด้วยแก้ว ๕ ประการ
(ถ้ายังไม่ทราบ จงดูรูปเขียนหรือสลักมีที่ประตูโบสถ์หลายแห่ง)
เรียกว่าสมบัติจักรพรรดิ และเป็นใหญ่กว่ากษัตริย์ทั้งหลายทั้งทวีป

ชั้นที่ ๒ บรมราชาธิราช มีกษัตริย์อ่อนน้อมเป็นเมืองออก
เป็นใหญ่กว่ากษัตริย์เมืองนั้น ๆ

ชั้นที่ ๓ มหาราชาธิราช มีกษัตริย์เป็นเมืองออก แต่หย่อน
กว่าชั้นที่ ๒

ชั้นที่ ๔ มหาราชะ ชั้นนี้เป็นเมืองใหญ่ เช่นมหาราชาเมือง
ต่าง ๆ ในอินเดีย

ชั้นที่ ๕ ราชะ เป็นเมืองเล็ก ดังเช่นเจ้าผู้ครองเมืองใน
มลายู เขาก็เรียกกันว่า ราชะ คือ ราช

การทออธิบายชั้นของราชะ อยู่ข้างจะนอกเรื่อง แต่เมื่อได้
เค้าเงื่อนมาและเห็นว่าของท่านคืออยู่ จึงอธิบายต่อเพื่อผู้ต้องการ
ได้ดำริต่อไป

การราชาภิเษกเป็นความนิยมกันมาตั้งแต่โบราณ เมื่อถือ
เป็นราชประเพณีเช่นนั้น ท่านแต่ก่อนจึงได้วางเป็นตำราไว้ ตำราที่
ไทยเราใช้อยู่กันนับถือปัญจราชาภิเษกนี้เป็นหลัก

การราชาภิเษกในตอนที่ ๒ ครั้นกรุงศรีอยุธยา ซึ่งมีรายการ
ว่าตามเค้าเงื่อนพอทราบได้ว่า ตามหลักในตอนที่ ๑ นั้นเอง ส่วน
รายการละเอียดก็คงหันเข้าหาความสะดวก ดังกล่าวมาแล้ว ประ
เพณีอันนี้ได้ใช้ตลอดมาจนถึงกรุงรัตนโกสินทร์ เพียงรัชกาลที่ ๓

ตอนที่ ๓ ว่าด้วยบรมราชาภิเษกรัชกาลที่ ๔ คือ พระบาท
สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ครั้นนี้มีรายการชัดเจน เชื่อว่า
ทรงพระราชดำริวางรูปงานด้วยพระองค์เป็นส่วนมาก ดังที่ปรากฏ
ในรายการนั้น และข้อที่มีพระปรมาภิไธยพิสดารณะพะพะองค์
ก็เป็นครั้งแรก แต่ก่อนตั้งแต่กรุงศรีอยุธยามาจนถึงกรุงรัตนโก
สินทร์ รัชกาลที่ ๓ พระปรมาภิไธยพระเจ้าแผ่นดิน.....

ประวัติหม่อมเจ้าหญิงแก้ว ทองแถม และคำชี้แจง พระยา
พจนปริชาได้แต่งมาถึงเพียงนี้แล้ว ท่านก็เริ่มบวญและถึงอนิจ
กรรมเสีย เป็นอันว่าคำชี้แจงในที่นี้ก็มีเพียงเท่านั้นเอง

ทองบรรณาการ ทองแถม

วันที่ ๖ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๓๘

สารบัญ

บัญชีราชาภิเษก

หน้า ๑

ราชาภิเษกครั้งกรุงศรีอยุธยา

” ๕

ราชาภิเษกในกรุงรัตนโกสินทร์

” ๑๗

ปัญจราชาภิเษก

ปณจ เอกราชาโน มหาสตุโต ราชภิเสกํ จกกวตุติ
ภวิสสนติ

อันว่าลักษณะราชาภิเษกมีแก่พระมหากษัตริย์ อันจะได้
ราชสมบัติเป็นเอกราชานุวัติมหัศจรรย์อุดมบรมอัครถาน มีลักษณะ
ห้าประการ คือ มงคลอินทราชาภิเษก ๑ มงคลโกคาภิเษก ๑
มงคลปราบดาภิเษก ๑ มงคลราชาภิเษก ๑ มงคลอุภิเษก ๑ มี
ลักษณะห้าประการ สำหรับสมเด็จพระมหากษัตริย์อันจะครองราช
สมบัติ มีวาระพระบาลีว่า

สกุกราชาภิเสกํ มหาสตุตํ มงคลํ อันว่าลักษณะอินทรา
ภิเษก คือสมเด็จพระนรินทราชาเอาเครื่องบังญจากกุณัณฑ์ทั้งห้ามา
ถวายเมื่อจะได้ราชสมบัตินั้นก็ดี และเสวยบุษยพระพิไชยราชรถ
มาจรดฝ่าพระบาท ด้วยฤทธิ์อำนาจวาสนาบุญนั้นก็ดี และเหาะ
เหินมาโดยนภดลอากาศ มีฉัตรทิพยโอภาสมาทูลกันนั้นนั้นก็ดี
ลักษณะสามประการนี้ชื่ออินทราชาภิเษกแล

โกคาภิเสกํ ราชนํ มงคลํ อันว่าลักษณะโกคาภิเษก คือ
เป็นชาติตระกูลพราหมณมหาศาล มีโกไคยไศศุริยสมบัติอัน
บริบูรณ์ก็ดี เป็นชาติตระกูลมหาเศรษฐีมียศบริวารและทรัพย์

สมบัติอันรุ่งเรือง สมควรที่จะเป็นสมเด็จพระมหากษัตริย์ อันจะเป็นเจ้าพิภพปกครองอาณาประชาราษฎรทั้งหลาย และรู้จักในลักษณะราชธรรมและตราฐธรรม และทศกุศลผลอันจะเป็นประโยชน์โทษทัณฑ์ และรู้ลักษณะที่จะแบ่งปันศัตรูอนซึ่งทุกข์ของราษฎรอวารถในแผ่นดิน ลักษณะดังนี้ชื่อว่าโกภาภิเชกแล

ปราบดาภิเษก พินาณหตุตตามงคฺล อันว่าลักษณะปราบดาภิเษกคือว่าเป็นตระกูลกษัตริย์ขัตติยราช มีฤทธอำนาจรบพุ่งหักหาญได้ราชฐานบ้านเมือง และราชสมบัติด้วยฤทธาณาจักร และมีไชยชนะแก่ข้าศึกศัตรู หีนชาติทั้งปวงบมิได้จะล่วงเข้ามาประทุษร้ายแก่สมเด็จพระมหากษัตริย์องค์นั้นได้ ลักษณะดังนี้ชื่อว่าปราบดาภิเษกแล

ราชาภิเษก มาตาปิตุณฺ ฌาตึณฺ มงคฺล อันว่าลักษณะราชาภิเษก คือเมื่อสมเด็จพระบิดาพระมารดาทรงพระชราแล้ว และเห็นพระราชโอรสและพระราชบุตร กษัตริย์ทั้งสองพระองค์เป็นสวสดีเชื้อชาติเณอพระวงศ์แก่กัน และพระญาติวงศ์ทั้งสี่ตระกูลนั้นเห็นสมควรแก่พระลักษณะ ซึ่งจะเป็นสมเด็จพระมหากษัตริย์เสวยราชสมบัติสืบพระวงศ์ ทรงพิภพตามสันดานพระราชวงศา ลักษณะดังนี้ชื่อว่าราชาภิเษกแล

อุภิเษก ราชา มาตาปิตุณฺ มงคฺล อันว่าลักษณะอุภิเษก คือสมเด็จพระบิดามารดาเอาตระกูลชาติเสมอกัน มากระทำมงคล

วิวาหะอุภิเชกให้ปักษ์ครองกันตามพระวงศาสันดานของเราก็ดี และ
เหล่ากษัตริย์อันจรมาแต่ต่างประเทศ และเรามาเห็นเป็นสุขุม
ขัตติยชาติ และมาราชาภิเชกด้วยพระญาติพระวงศ์ของเราที่ดี เป็น
สวัสดิชาติ ลักษณะดังนี้ชื่อว่าอุภิเชกแล

ลักษณะเครื่องสำหรับราชาภิเชก ของสมเด็จพระมหารัชมากษัตริย์
นั้น คือพระมหามงกุฏ ๑ พระภูษาผ้ารัตติกัมพล ๑ พระขรรค์ ๑
พระเศวตฉัตร ๑ เกือกทองประดับแก้วฉลองพระบาท ๑ สำหรับ
ราชาภิเชกของสมเด็จพระมหารัชมากษัตริย์มีลักษณะห้าประการดังนี้แล

โส มหาสตุโต สีเนโร อธิญฺจนาภายํ ปณฺจาภิเสกํ อธิญ-
จาสี เมื่อสมเด็จพระมหารัชมากษัตริย์ ได้ราชาภิเชกเป็นเอกแก่
ราชสมบัติแล้ว พึงได้อธิษฐานอาตมาพระองค์เอง ว่าเราคือ
เขาพระสุเมรุราชอันตั้งอยู่เป็นหลักพระธรณีในพื้นปฐพีผด และ
พระเนตรของเราข้างขวาคือพระสุริยาอาทิตย์ พระเนตรของเรา
ข้างซ้ายคือพระจันทร์อันส่องโลก ให้เห็นแจ้งในพระทัยของ
สมเด็จพระมหารัชมากษัตริย์อันจะตัดทุกข์ภัย ให้แจ้งในพระอุเบกขา
บริญฺติ ที่ร้อนก็ให้ร้อน ที่เย็นก็ให้เย็นตามประเพณีเหมือนกัน
และพระหัตถ์ทั้งซ้ายขวา และฝ่าพระบาทนั้น คือ ทวิปทั้งสี่ เสวต
ฉัตรหกชั้นนั้น คือฉกามาพจรทั้งหก อธิษฐานพระโองการมัน
คงบมิได้หวั่นไหวในน้ำพระทัย พระมหามงกุฏนั้นไซ้ คือยอด
วิมานพระอินทร์ พระขรรค์นั้น คือพระปัญญาอันจะตัดมลทิน

ถ้อยความไฟรพ้าข้าแผ่นดินให้เห็นแจ้งทั่วทั้งโลกธาตุ และเครื่อง
 ประดับผ้านัตถกัมพลนั้น คือเขาคันธมาทน์อันประดับเขาพระสุเม
 ราช อันองค์พระมหากษัตริย์นั้น คือพระวินัยธรรม อันตรัส
 สั่งสอนแก่ไฟรพ้าข้าแผ่นดิน ให้ปรากฏเห็นแจ้งรุ่งเรืองไปทั่วทั้ง
 ชมพูทวีป เกือกแก้วนั้น คือแผ่นดินอันเป็นที่รองรับเขาพระ
 สุเมราช และเป็นที่อาศัยแก่อาณาประชาราษฎรทั้งหลายทั่วทั้ง
 แคว้นแคว้นขอบขันธเสมา และจะภาษาปรากฏด้วยพระยศพระ
 เดชของสมเด็จพระมหากษัตริย์เจ้านั้นแล

อติเรกาสุสสดี ชั่วตุ โส ราช และพระองค์บำรุงเลี้ยงชีวิต
 อยู่ด้วยสุคติธรรม สจจิ เมาะ วณิ พระองค์ตั้งอยู่ในความ
 สัตย์บมิได้จะเกลื่อนกลับพระโอการ ตั วณิ ซึ่งถ้อยคำของ
 สมเด็จพระมหากษัตริย์เจ้านั้น จะเป็นเหตุให้ร้อนรนแก่ผู้ใดก็
 หาบมิได้ ถ้าและกษัตริย์จะตรัสสุขทุกข์สิ่งอันใด บ่อมจะตรัส
 ไปเป็นพระอุเบกขายุติธรรม วณณิ เมาะ สุวณโน และมีพระ
 สุวรรณสถานอันรุ่งโรจน์โชตนาการปรากฏด้วยพระยศพระเดชยัง
 นัก อติเรกลำภิ เหตุว่าสมเด็จพระมหากษัตริย์นั้นไซ้จะเจตนา
 เห็นแก่ลาภพัสดุของข้าทูลละอองธุลีพระบาท และอาณาประช
 ราษฎรข้าแผ่นดินก็หามิได้ และสมเด็จพระมหากษัตริย์เจ้านั้น
 ตั้งอยู่ในสุจริตธรรม แม้นว่าข้าทูลละอองธุลีพระบาท ทำความ
 ขอบด้วยราชการถวายสิ่งอันใดก็ดี บ่อมโปรดเลี้ยงตามคุณานุรูป

ที่สมควร ย่อมจะให้เจริญเป็นปรีชาตรมมงคล แก่พระญาติพระ
วงศ์และข้าทูลละอองธุลีพระบาททั้งปวงเป็นยุดติธรรม แม้ข้า
ทูลละอองธุลีพระบาทจะทูลนำทำให้พินเพื่อนเกลือกกลับด้วยผ่าน
แผ่นดิน และสมเด็จพระมหากษัตริย์เจ้านั้น มิได้มีน้ำพระทัย
ไฝฝืนเพื่อแผ่ไปแก่พระญาติพระวงศ์และข้าทูลละอองธุลีพระบาท
ว่าเป็นทาสข้าหลวงเดิมก็หาไม่ได้ และสมเด็จพระมหากษัตริย์
เจ้านั้น ก็ดำรงพระองค์ไว้ ดังเขาพระสุเมรุราชอันเป็นหลัก
พระธรณี ที่มายุกะ โหติ ก็จะมีพระชนมายุอันยืนยงยิ่งนัก
สุขิโต โหติ ก็จะได้เจริญอยู่ด้วยความสุขเป็นอันมาก อชฺฌต-
ติกพาหิเร ชาตํ อันว่าทุกข์ภัยอันบังเกิดภายในภายนอกพระกาย
ก็ดี ก็จะมีอันตรธานหายไป ด้วยสมเด็จพระมหากษัตริย์นั้นตั้ง
อยู่ในพุทธบัญญัติ โสตุถิ สพฺพมฺงคฺลํ ก็จะได้จำเริญพระมงคล
อันประเสริฐ เหตุว่าสมเด็จพระมหากษัตริย์เจ้านั้นเสด็จแก่บาป
ละอายแก่บาป กลัวแก่บาป และเชื่อถือในกุศลผลบุญ และ
เลี้ยงชีวิตด้วยชอบธรรม สตฺถํ เมอะ จีวติ อันว่ามนุษย์ทั้ง
หลายอันบังเกิดมาในโลกนี้ คนหนึ่งชีวิตมีอยู่ ๗ ประการ ชีวิต
อันหนึ่งอยู่ในจักขุ แต่งให้รู้ดูลักษณะทั้งปวง ชีวิตอันหนึ่งอยู่
ในโสต แต่งให้รู้ฟังธรรม ชีวิตอันหนึ่งอยู่ในมานะ แต่ง
ให้รู้ดมกลิ่นหอมเหม็นทั้งปวง ชีวิตอันหนึ่งอยู่ในชีวหา แต่งให้
รู้รสหวานขม ชีวิตอันหนึ่งอยู่ในกาย แต่งให้รู้จักแข็งอ่อน

และร้อนเย็นอันเจ็บปวด ชีวิตอันหนึ่งอยู่ในมโนทวาร แต่งให้รู้ร่ำฟังถึงทุกข์ภัยในอารมณ์กาย ชีวิตอันหนึ่งอยู่ในอดีตภาวะ แต่งให้รู้รสตันทาอันเกิดมาเป็นมนุษย์ กอบไปด้วยนิเวศทุกข์ เป็นอันมากนักรหนา และสมเด็จพระมหากษัตริย์องค์ใด ทรงตรึกเห็นแจ้งในทศกศุสธรรมดังนี้แล้ว ปรมิ สุข ก็จะมีบังเกิดบรมสุขแก่สมเด็จพระมหากษัตริย์เจ้านั้นเป็นอันมากนักร เทวดาโบราณว่าเทวดาทั้งปวง ก็จะอวยพระพรบวร สวัสดิ์แก่สมเด็จพระมหากษัตริย์เจ้านั้นแล

นสฺสปลฺลุตฺตยา มหาสทตอปฺปกายา ปลฺลุตฺตโย อปฺปมาติ มีในคัมภีร์บาลีพระโลกบัญญัติ สำหรับสมเด็จพระมหากษัตริย์ อันจะรักษาพระองค์ให้ศรีสูงรุ่งเรือง คืออย่าให้ทอดพระเนตรดูแสงพระอาทิตย์ อนึ่งอย่าบรรทมตื่นขึ้นพระองค์จนถึงแสงพระอาทิตย์ขึ้นมา อนึ่งอย่าให้เสวยโภชนาเมื่อตะวันบ่ายถึงยามหนึ่ง อนึ่งอย่าให้เสวยผลไม้อันต้นดำและผลดำ อนึ่งอย่าให้เสวยน้ำซึ่งมีมันตมและห่วยหนอง อนึ่งอย่าให้เสวยมัจฉมังสาอันคาวและไม่มีมัน อนึ่งอย่าให้เสวยพระโอสถยาอันหมอประกอบมิชอบที่เสวยอย่าพึงเสวย อนึ่งอย่าให้เสวยของอันขบอันกัด อนึ่งอย่าให้เสพกามคุณด้วยสตรีอันมีอายุ ๔๐ ปี ๕๐ ปี และอย่าให้ทรงพระภูษาเนื้อหยาบ ๑๐ ประการนี้มิควรแต่สมเด็จพระมหากษัตริย์เจ้าแล

สุขราสียา ปรมเสฏโฐ อุตตโน สุวตฺถิยา สุคนฺธรส
 อุตตมา อาภาติ อธิบายว่า ถ้าจะรักษาพระองค์ให้สูงศรีและ
 เป็นตบะฤทธิ และเมื่อจะเสวยโภชนานั้น ให้บ้ายพระพักตร์
 ไปบูรพทิศ และให้เสววมัจฉมังสาซึ่งมีรสโอชา และให้เสวย
 ผลไม้อันมีรสอันหวาน และให้ดมกลิ่นดอกไม้อันหอม และ
 ให้สระสรงพระองค์เมื่อระหว่างเที่ยง และให้ลูบได้ด้วยสุคนธ
 รสเครื่องหอม และเมื่อจะบรรทมนั้นให้บ้ายพระพักตร์ไปบูรพทิศ
 และเมื่อตื่นจากพระบรรทมแล้ว ให้ชำระสรงพระพักตร์ด้วยน้ำ
 สักข์และน้ำอันหอม และบ้ายพระพักตร์ไปฝ่ายบูรพทิศ และ
 ให้ทรงพระภุชเณอละเอียด เมื่อสมเด็จพระมหากษัตริย์องค์ใด
 มีสิริสวัสดิ์ดังนี้ไซ้ ข้อมจะจำเริญพระอิสริยยศ และมีอำนาจ
 แก่สมเด็จพระมหากษัตริย์เจ้าทั้งปวงนั้นแล

เอกราชา มหาสตุโต ฉ จ ทสฺสเนยฺยฉาราวเสสฺสตี อธิบาย
 ว่า ราววัดสมเด็จพระมหากษัตริย์เจ้านั้น ๖ ศอกเป็นปริวัตร ถ้า
 และลูกหลวงและเจ้าพระยาอุปราช และเจ้าพระยา และพระยา
 พระ หลวง ทั้งปวงนั้น ล่วงเข้ามาข้อมจะมีโทษหนัก และ
 ราววัดพระเนตร ๔๘ ศอกเป็นปริมณฑล และข้อมให้หมอบคลาน
 เข้ามาถวายบังคมถึงสามคราวจนถึงที่ตามตำแหน่ง และเมื่อสมเด็จพระ
 พระมหากษัตริย์เสด็จออกนั่งราชอาสนมณฑลบนพระแท่นที่เฝ้า
 แล้ว ครั้นไม่มีพระราชโองการแย้มพระโอษฐ์ออกก่อน เจ้า

พระยาและพระยา พระ หลวง จะล่องกราบทูลขึ้นไปในนั้นมิได้ และให้มีพระราชโองการตรัสปราไสแก่เจ้าพระยาอัครมหาเสนาอันเป็นชาติตระกูลก่อน จึงจะกราบทูลสนองพระโองการไปได้ อนึ่งข้าทูลละอองธุลีพระบาทมิได้เป็นชาติตระกูล จะเอาเข้ามาเป็นมหาดเล็กใช้ฝ่ายข้างในนั้นมิได้

มหาสดาโต คุณอุปปโน สุริโยว เหตุว่าสมเด็จพระมหากษัตริย์ทรงพระเมตตาคุณแก่ข้าทูลละอองธุลีพระบาท และอาณาประชาราษฎรทั้งปวง สุริโยว ดังพระสุริยาอาทิตย์อันส่องโลกทั้งปวงให้รู้จักค่ำและรุ่ง และสมณพราหมณาจารย์ และข้าทูลละอองธุลีพระบาท และอาณาประชาราษฎรทั้งปวง จงรักษาป้องกันสัตย์ชื้อต่อฝ่าละอองธุลีพระบาท จึงจำเวญซึ่งยศศักดิ์ถ้าและข้าทูลละอองธุลีพระบาททำราชการสิ่งอันใดมิสัตย์มิชื้อต่อฝ่าละอองธุลีพระบาทไซ้ อันว่าทุกข์ภัยจะบังเกิดมีแก่ข้าทูลละอองธุลีพระบาทมีลักษณะต่าง ๆ ด้วยสมเด็จพระมหากษัตริย์ตั้งอยู่ในทศพิชราชธรรม และทรงพระเมตตาคุณและกรุณาคุณเป็นสมมติเทวดาในชมพูทวีปพิภพอันนี้แล

ราชาภิเษก ๕ ประการ และทศกุตธรรม ๑๐ ประการนี้ สมเด็จพระเจ้าพระพิมลธรรม คัดออกจากคัมภีร์พระโลกบัญญัติ และฎีกาพระมวงคัลที่ปนี ถวายในหลวงเมื่อขึ้นปราบดาภิเษก สมเด็จพระเจ้าพระธรรมเจดีย์ล่ออกเอามาแต่สมเด็จพระเทพมุนี เป็น

สำหรับมาแต่กรุงเทพมหานคร สำหรับราชาภิเษกสมเด็จพระ
พระมหากษัตริย์เจ้าเล

ราชาภิเษกครั้งกรุงศรีอยุธยา

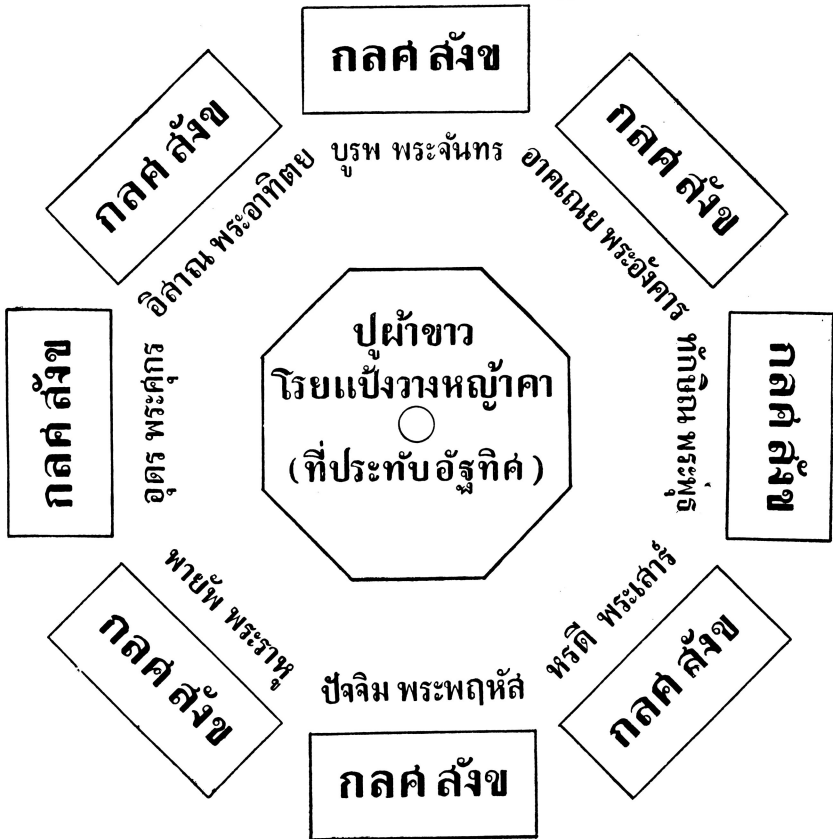
ณวันเดือนขึ้น ๑๐ ค่ำ จุลศักราช ๑๑๔๕ ปีเถาะเบ็ญจศก
เจ้าพระยาเพชรพิไชย เจ้าพระยาสุธรรมมนตรี พระยาราช
สงคราม พระยาอุไทยมนตรี นั่งพร้อมกันแต่งกฎหมายซึ่งทำการ
พระราชพิธีราชาภิเษก ครั้งในหลวงวัดประดิ้วไว้สำหรับห่อหลวง
ฉบับ ๑ ตั้งเตียงแว่นฟ้า มีเสาสี่เสา มีเพดาน ตั้งบนพระที่นั่ง
สรรเพชญ์ปราสาท มีพิธีสงฆ์พิธีพราหมณ์ เทียนไชยพระ
สังฆราชจุด เทียนราวในหลวงทรงจุดบูชาพระ พระไชย พระ
ชันษา พระมนตรีภิเษก พระเต้าเงิน ๑ พระเต้าทอง ๑ พระเต้า
นาก ๑ พระเต้าสัมฤทธิ์ ๒ พระนพ ๑ พระมหาสังข์ทักษิณาวัฏ ๑
พระเสมาริบัตร ๑ พระฉัตรไชย ๑ พระเกวฬ้าย ๑ พระมหา
ธงไชย ๑ กระบี่ธนู ๑ พระแสงง้าวเจ้าพระยาแสนพลพ่าย ๑
พระแสงขอตีช้างล้อม ๑ เครื่องตั้งบนเตียงแว่นฟ้า หีบพระธำมรงค์
ลึงพระมาลาเบี่ยง ฉลองพระองค์เกราะ ๑ ฉลองพระองค์
นวม ๑ พระเต้าเบ็ญจครม มีพระยันต์รองห้า พระมหาสังข์วาล
พราหมณ์สร้อยอ่อน เสวตฉัตร ๑ ผ้ารัตติกัมพล ๑ เบ็ญจ
กกุฏภัณฑ์ พระมหามงกุฏ ๑ พระขรรค์ไชยศรี ๑ พัดขึ้นศึก

มะขาม ๑ ชารพระกร ๑ ฉลองพระบาท ๑ เป็น ๕ สิ่ง พระแสง
 ปืนคาบชุดขำมแม่น้ำสะโตง พระแสงหอกไชย พระแสงของ้าว
 พระแสงดาบชะเลย พระแสงเขนมีดาบด้วย พระแสงจักร
 พระแสงตรีศูล พระแสงเกาทัณฑ์ จี๊พ้อพราหมณ์ตั้งพระอิศวร ๑
 นางอุมาภักวดี ๑ พระนารายณ์ ๑ นางลักษมี ๑ เป็น ๔ ทำพิธี
 พราหมณ์ด้วยสามวัน

เจ้าพนักงานปลูกโรงพระกระยาसनข้างพระที่นั่งสรรเพชญ
 ปราสาทเป็นพระมณฑป มีนาคช่อห้อยช่อตั้งมีใบโพห้อย
 หลังคาบุแฝงปุยผ้าขาวนอก มีเพดานผ้าขาว มีดอกจำปาทองห้อย
 มีม่านขาวและมณฑปหุ้มผ้าขาว มีราชวัณฉัตรธง ฉัตรเงิน ฉัตร
 ทอง ฉัตรนาก ฉัตรเบญจรงค์ ต้นกล้วยต้นอ้อย ดอกหมาก
 ดอกมะพร้าวประดับตามธรรมเนียม มีเตียงลาดเสื่ออ่อนผ้าขาว
 ปูบนเสื่ออ่อน ถาดทองแดงปากกว้างสามศอกตั้งบนผ้าขาว เมื่อ
 แรกตั้งการพระราชพิธีสามวันนั้น ในหลวงทรงพระภูษาลายพื้น
 ขาว ฉลองพระองค์กรองทอง ทรงพระมาลาพระเส้าสูงสี่ทศรูว่า
 เสด็จเวลาบ่ายไปทรงฟังสวดทั้งสามวัน ทรงพระมหามงคล ครั้น
 วันรุ่งขึ้น ถึงพระฤกษ์จะราชาภิเษกนั้น ในหลวงเสด็จขึ้นไปแต่
 เวลาเช้า ทรงศีล ทรงประเคนสำหรับพระสงฆ์แล้ว เมื่อจะ
 เสด็จลงไปโรงพระกระยาसनนั้น พระมหाराชครูเชิญเสด็จ
 ทรงเสื่อถอดทรงผ้าถัด พราหมณ์เชิญพระไชยนาเสด็จ และ

พระสงฆ์ก็ลงไปด้วยคอยพระฤกษ์อยู่ ครั้นได้พระฤกษ์แล้วให้
 โหรชักกล่อม ชาวพระภูษามาลาถวายเครื่องพระมุธาภิเษก
 แล้วชาวพระภูษามาลา ขุนศรีสุขุมพร หลั่งน้ำสหัสธารา ครั้น
 สรงแล้วพระสงฆ์ราชาคณะอธิการฝ่ายสมณระดน้ำในพระเต้าเงิน
 พระเต้าทอง พระเต้านาก พระเต้าสัมฤทธิ์ แล้วพราหมณ์ถวาย
 น้ำพระกลศ น้ำพระสังข์ เสดาะพระเคราะห์แล้ว ทรงพระภูษา
 ลายพณแดง ฉลองพระองค์กรองทอง เสด็จขึ้นบนพระที่นั่ง
 เสด็จขึ้นนั่งบนตั่งไม้มะเดื่อ กว้างจตุรัสศอกกึ่ง ปลูกผ้าขาวโรย
 แบ่ง วางหม้ายคา ผ้าขาวปกบน ผันพระพักตร์ไปทิศอีสาน มีตั่ง
 น้อยกว้างศอกหนึ่ง ตั้งพระอัฐทิศ ตั้งกลศ ตั้งสังข์ทั้ง ๘ ทิศ
 ดังนี้

(แผนที่พระที่นั่งอัฐทิศ)

มีผ้าขาวปูรองพระ พรหมณ์ถวายน้ำพระมหาสังข์ทักษิณาวัฏ
ในหลวงทรงรับด้วยพระหัตถ์ สรงพระพักตร์แล้วเสวยหน่อกล้วยหนึ่ง
พรหมณ์ถวายราชสมบัติ ถวายเวท ถวายมนตร์ ถวายไชย
ผันพระองค์ไปรอบทั้ง ๘ ทิศ แล้วจึงเสด็จขึ้นบนพระภัทรบิฐ มี
ผ้าขาวปูแล้วโรยแป้งวางหม้ายาคา แล้วปูแผ่นทองที่เขียนรูปราชสีห์
ด้วยชาดหอรกคูปกบนผ้าขาวดังนี้

พรหมณ์ถวายพระสุพรรณบัตร ถวายพระมหาสังข์วาลสร้อย
อ่อน ถวายพระเศวตฉัตร ถวายผ้ารัตติกัมพล ถวายพระ
มหามงกุฎ ถวายพระขรรค์ไชยศรี ถวายฉลองพระบาท ๑ สิ่ง
แล้วถวายอัญญาฎฐ พระแสงปืน พระแสงหอกไชย พระแสง
ดาบชะเลย พระแสงของ้าว พระแสงจักร พระแสงตรีศูล
พระแสงเขน พระแสงเกาทัณฑ์ ๘ สิ่ง แล้วพรหมณ์ถวายไชย
ถวายพร แล้วจึงมีรับสั่งแก่พระมหाराชครูผู้ใหญ่ว่า พรณ

พฤกษ์และสิ่งของทั้งปวงซึ่งมีในแผ่นดิน ทัวขอบเขตต์แดนพระนคร ซึ่งหาเจ้าของหวงเหินมิได้นั้น ตามแต่สมณชีพราหมณ์และอาณาประชาราษฎรจะปรารถนาเถิด จึงพระมหाराชครูผู้ใหญ่ ซึ่งมีตระกูลรับพระราชโองการเป็นฤกษ์ก่อนแต่เวลานั้นสืบไป ข้าทูลละอองธุลีพระบาทจึงได้รับพระราชโองการสืบไปได้ ในหลวงทรงโปรดดอกพิกุลเงินพิกุลทอง แล้วพราหมณ์เฝ้าพระมหาสังข์ ตีฆ้องไซยกลองอินทระกรี ประโคมมะโหระทึกเกรตสังข์มะโหรี ขับไม้ประโคมแล้ว ในหลวงเสด็จไปทรงเครื่อง ชาวพระภูษามาลาถวายพระสนับเพลาเชิงอนสองชั้น พระภูษาไว้รววยจับโจงโยคี รัดพระองค์หนามขนุน ทรงฉลองพระองค์พระกรน้อย ทรงฉลองพระองค์สีย่นนอก รัดพระองค์แครง เหน็บพระแสง กั้นหยันพูนิด ทรงพระธำมรงค์พลอยต่างกัน ทรงพระชฎา พระเกี้ยวแหวนแดง ๕ สิ่ง

มหาดเล็กถวายพระแสงใจเพชรฉลองพระบาท เสด็จขึ้นพระราชยานแห่เครื่องสูงเป็นกระบวนลงมาพระตำหนักสวนกระต่าย เสร็จการราชาภิเษกแล้ว

มีกฎหมายขึ้นไวยวรรณาท ทำโคลงไว้ว่า เมื่อสิ้นเกล้านั้นกระหม่อมในพระบรมโกศ ขึ้นปราบดาภิเษกปลื้ณลุเอกศกนั้น ตั้งการพระราชพิธีสงฆ์ พิธีพราหมณ์ บนพระที่นั่งพิมานรัตยาวิงหน้า เจ้าพนักงานทำการและตั้งเครื่องทั้งปวงเหมือนกัน ผิดกัน

แต่ไม่ตั้งพระภัทรปิฐ ไม่ถวายเบญจกุกุภัณฑ์ ตั้งแต่ตั้ง
ใหญ่หน่อย ๘ ทิศ เสด็จขึ้นบนดั่งกลาง พราหมณ์ถวายน้ำพระ
มหาสังข์ ถวายราชสมบัติ ถวายเมือง ถวายเวทมนตร์ แล้ว
ถวายไชย

เมื่อครั้งในหลวงพระที่นั่งสุริยามรินทร์ขึ้นผ่านพิภพนั้น หา
เสด็จขึ้นบนพระภัทรปิฐไม่ เสด็จขึ้นแต่บนดั่งอัฐทิศ ทำอย่าง
ในหลวงในพระบรมโกศ ข้าพเจ้าจำได้แต่เพียงนี้ แล้วแต่จะ
โปรดเกล้าโปรดกระหม่อม

เมื่อครั้งปลุกนพศก ในหลวงพระบรมโกศทรงพระกรุณาสั่ง
กรมพระเทพพิพิธว่า สมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้ากรมขุนพรพินิต
นั้น ให้อยกขึ้นเป็นกรมพระราชวังบวรสถานมงคล ครั้นนั้นตั้ง
พิธีสวดพระพุทธรูปพระที่นั่งสรรเพชญปราสาท ๓ วัน ตั้ง
เครื่องทั้งปวงอย่างเฉลิมพระตำหนัก ปลุกโรงริมพระที่นั่งสรร
เพชญปราสาท ตั้งเตียงที่ทรงมีราชวชิรฉัตรธง ฉัตรเงิน ฉัตร
ทอง ฉัตรนาก ฉัตรเบญจรงค์ ตามธรรมเนียม กรั้นเข้าที่ทรง
แล้ว พระสงฆ์รดน้ำพระพุทธรูปแล้ว พราหมณ์ถวายน้ำกลศ
น้ำสังข์ แล้วทรงพระภูษาลายเขียนทอง จีบโจงหางหงส์ ทรง
ฉลองพระองค์กรองทอง ทรงพระมาลาพระเศ้าสูงสี่แสด ทรง
พระเสลี่ยงแห่เครื่องสูงสามชั้น ลงมาพระที่นั่งบรรยงก์รัตนาสน์
เกณฑ์แห่หยุดอยู่ เสด็จลงจากพระเสลี่ยง เปลื้องเครื่องแต่

เครื่องต้นออกเสียแล้ว จึงเสด็จขึ้นไปเฝ้าในหลวงบนพระที่นั่ง
 เมื่อเสด็จกลับลงมานั้น เห็นทรงพระแสงดาบยุบปักฝักมะขาม
 สำหรับพระราชวังบวรทรงอยู่แต่ก่อนนั้นลงมา แล้วขึ้นพระเสลี่ยง
 แห่ไปตำหนักสวนกระต่าย แล้วเจ้ากรมเทพพิพิธลงมาสั่งหมื่น
 เสมอใจราชมหาดเล็ก ว่าสมเด็จพระเจ้าลูกเธอขึ้นไปเฝ้าบนพระ
 ที่นั่ง ลั่นเกล้าลั่นกระหม่อมพระราชทานพระแสงสำหรับพระ
 ราชวังบวรให้แล้ว พระราชทานพระพรอวยพระไชยให้เป็นเจ้า
 กรมพระราชวังบวรสถานมงคล ให้รับพระบัญชา ให้หมายบอก
 แก่ข้าทูลละอองธุลีพระบาทฝ่ายทหารพลเรือนให้รู้ทั่วกัน ได้
 ทราบเกล้าทราบบกระหม่อมแต่เท่านี้

ราชาภิเษกในกรุงรัตนโกสินทร์

ณวันพฤหัสบดีเดือนหกขึ้นสิบห้าค่ำ เป็นวันวิสาขบูชาบรมมหาราชวัง
อุดมมหาราชวังคฤหาสน์ ได้ตั้งสวดพระพุทธมนต์ ณวันจันทร์ขึ้น
สิบสองค่ำ เจ้าพนักงานได้จัดการปลูกโรงพิธีพราหมณ์หน้าพระที่นั่ง
อมรินทรวินิจฉัยตามอย่างธรรมเนียม ในพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยนั้น
ตรงประตูที่แขกเมืองเข้าตั้งเตียงพิธีพระสวดทองภาณ
ที่หลังลับแลตั้งเครื่องนมัสการ ตั้งโคมเทียนไชย ตั้งเครื่องสูง
ทุกสิ่งไว้ตามที่ ทั้งต้นไม้เงินต้นไม้ทอง และตกแต่งเปลี่ยน
พระมหาเศวตฉัตรใหม่ ขลิบระบายด้วยทองคำ ทำระบายเป็น
สามชั้น และเตียงพิธีนั้น สำหรับพระสงฆ์จะได้สวดทองภาณ
ตั้งแต่สมัยการจนเสร็จพระราชพิธีบรมราชาภิเษก แต่งที่ไว้พระ
สงฆ์สวดพระปริตรสามสิบบรูป แล้วจัดในพระที่นั่งไพศาลทักษิณ
ได้ตกแต่งข้างบุรพทิศ ตั้งพระแท่นแว่นพรมระบายลาด แล้วตั้ง
ระย้ากั้นบรรจพระบรมธาตุ ตั้งพระไชย พระพุทธรูปสุวรรณ์
และพระแก้วเจียระไน พระแก้วเรือนทอง พระไชยทอง พระ
ไชยเงิน พระไชยเนาวโลหะ พระไชยผ้าห่มลงยาราชาวดี พระ
ไชยพิธี พระห้ามสมุทรสององค์ รวมสิบสององค์ กรอบพระกริ่ง

หนึ่ง ตั้งพระสุพรรณบัตรและสร้อยสุร่า ดวงพระชันษา เครื่อง
 มุรธาภิเษก พระเต้าเบญจครรภประดับเพชรพลอยห้าอย่าง ทำ
 ด้วยโมราองค์หนึ่ง ทำด้วยศิลาหยกองค์หนึ่ง ตั้งพระเต้าประทุม
 นิमितทองหนึ่ง นากหนึ่ง เงินหนึ่ง สัมฤทธิ์หนึ่ง พระเต้าเทว
 บิฐหนึ่ง พระเต้าไกรลาสหนึ่ง พระเต้าเนาวเคราะห์หนึ่ง พระเต้า
 มังศรีหนึ่ง พระมหาสังข์ทักษิณาวัฏ พระมหาสังข์สาม พระมหา
 สังข์ห้า เครื่องพิไชยสงครามเกราะนวมฉลองพระองค์ลงราชะหนึ่ง
 ฉลองพระองค์สามสิบสองชั้น พระภูษาเจ็ดสี ขวดใส่น้ำสี่สระ
 ขวดแก้วใส่น้ำมันเครื่องสองขวด ธงไชยศึกและธงกระบี่ครุฑ
 พระเครื่องตัน ราชกกุธภัณฑ์ พระแสงขรรค์ไชยศรี พัดวาลวิชนี
 ธารพระกร ลูกพระมาลาเบี่ยง พระมหาขรรษาเพชร พระขำมรงค์
 พระสุพรรณภาชนะใหญ่่น้อย พานพระขันหมาก และพระเต้า
 ราชาวดี พระสุพรรณศรีบัวแฉก ฉลองพระบาท เครื่องทองนึ่งผ้า
 โขมพัสดร์รอง พระแสงดาบคาบค่าย พระแสงหอกไชย พระแสง
 ดาบชะเลย พระแสงดาบใจเพชร พระแสงตรีจักรธนู พระแสง
 เวียดเห่า พระแสงขอคร่ำไม้เท้า พระแสงง้าวพลพ่าย พระแสง
 ขอดี่ช้างลั้ม พระแสงปืนคาบชุดข้ามแม่น้ำสะโตง พระแสงเขน
 ตั้งทำด้วยไม้อุทุมพร รองเครื่องนมัสการ และบาตรน้ำบาตรทราย
 สิ่งละห้า เกี้ยวหญาคาถักเป็นสายสัญญาณจับด้วยสายสัญญาณประ
 สมกัน วงสายสัญญาณโยงทั่วไปทุกแห่ง รอบพระบรมมหาราชวัง

แต่ที่พระสงฆ์นั่งเจริญพระปริตรห้าสิบบรูป ริมพระแท่นพิธีแว่นฟ้า
 ตั้งพระที่นั่งอุทฺทิสทำด้วยไม้อุทุมพร มีพระเศวตฉัตรปักกลาง
 ตั้งเทวรูปทั้งแปดทิศ ตั้งกลศสังข์พานทองเครื่องบูชาเทวดาทุกทิศ
 แล้วตั้งพระที่นั่งภัทรปิฐเบื่องประจิมทิศ ทำด้วยไม้ไชยพฤกษ์หุ้ม
 ด้วยเงินชั้นหนึ่ง ทองชั้นหนึ่ง กันเศวตฉัตรเจ็ดชั้น พ้นพระที่
 นั่งลาดผ้าอุทุมพร แล้ววางแผ่นทองคำ เขียนรูปราชสีห์ด้วยชาด
 หอรกุน แล้ววางตะรางคาบนแผ่นทอง แล้วพราหมณ์โรยแป้ง
 เข้าสาเล่ เสกด้วยอโศกมนตร์ และปูผ้าลาดบนพระที่นั่งภัทรปิฐ
 พระที่นั่งภัทรปิฐ กล้ายพระที่นั่งเก้าอี้ ที่มุขกระสันพระวงศา
 นุ่งศัฟ้ายใน ก็ตั้งโต๊ะเครื่องบูชาหน้าเสาทุกเสา ข้างมุขกระสัน
 ฝ่ายตะวันออก ตั้งพระที่นั่งกระยาसनาน สรงน้ำมูรธาภิเษก
 ทำด้วยไม้อุทุมพร เป็นมณฑปเครื่องทอง เพดานและม่านผ้าขาว
 เขียนลายทอง มีราชวัณฉัตรทอง ฉัตรเงิน ฉัตรนาก รายรอบทั้ง
 สี่ทิศ ในพระมณฑปตั้งพระแท่นสรงลาดผ้าขาว แล้ววางถาด
 ทองรองใบไม้ไชยพฤกษ์ในถาดนั้น แล้วมีผ้าไหมพัสดร์ปิดไว้
 ในพระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน แต่งการในที่พระมหามนเทียร ตั้ง
 แท่นทองดาดเพดานบนแท่น ตั้งพระบรมธาตุ พระห้ามสมุทร
 ทองคำ พระไชยขำหลวงเดิม เครื่องนมัสการ เทียนเท่าพระ
 องค์เล่มหนึ่ง เทียนพระมหามงคฺลเล่มหนึ่ง พระมหามงคฺล
 สรรวมเมื่อฟังสวดองค์หนึ่ง พานทองรองดอกหมากทองคำ พาน

ทองรองลูกกุญแจ พานทองรองถั่ว พานทองรองงา พานทอง
รองผัก พานทองรองศิลาบด พานทองรองเข้าเปลือก แต่งที่
พระสวดบนพระแท่นบรรทมหารูป แต่งที่เสด็จฟังพระปริตร
แห่งหนึ่ง มีพระภูษาทรงสะพักหนึ่ง พระครอบทองคำหนึ่ง ตั้ง
ไว้ริมที่ เจ้าพนักงานจัดการเสร็จแล้ว การข้างนอกก็บิการาษฎร
ฉัตรเบญจรงค์เจ็ดชั้น รอบพระราชวังชั้นในชั้นนอก ที่ประ
คุมเสาชิงช้าประตูที่ปหน้าประตูเป็นคู่ๆ ทุกประตู ขอแรงขุนนางจีน
เจ้าภาษี นายอากร กับจีนนายสำเภา เอาโต๊ะเครื่องสักการบูชา
เข้าไปตั้งในพระราชวังเต็มแล้ว จึงไปตั้งรายรอบพระอุโบสถ
วัดพระศรีรัตนศาสดารามด้วย เป็นโต๊ะเครื่องบูชารวมกันร้อย
หนึ่ง และกำแพงแก้วพระมหรมาณเฑียร พระมหาปราสาทตาม
ประตูที่ปชาวลา มีจำนวนจ่ายน้ำมันคันหนึ่งถึงเจ็ดพันดวง

ครั้นวันจันทร์เดือนหกขึ้นสิบสองค่ำเวลาบ่ายสามโมง
พราหมณ์ก็เชิญเทวรูปเข้าพิธี แล้วทรงพระภูษาลาขเขียนทอง
พนักขาว ฉลองพระองค์ครองทองพนักขาว รัตพระองค์ประดับ
เพชร พระบรมวงศานุวงศ์ก็แต่งพระองค์ทรงผ้าเขียนทองคาด
เสื้อครุยต่างสี ข้าราชการก็นั่งสองบัลลังก์ตามเสด็จตาม
เสด็จ หม่อมครุฑก็ขึ้นกระบวนนำหน้าเสด็จพระราชดำเนิน เข้า
ไปในพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ทรงถวายผ้าไตรข่มพัดวิชณี แก่
พระสงฆ์ราชาคณะแปดสิบห้ารูป ครองผ้าไตรแล้ว ทรงถวาย

เทียนชนวนแด่กรมหมื่นนุชิตชิโนรส ศรีสุคตขัตติยวงศ์ให้ทรง
จุดเทียนไชย แล้วพระสงฆ์ราชาคณะสวดพระพุทธมนต์ที่พระ
ที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยตามสับริรูป เข้าไปสวดในพระที่นั่งไพศาล
ทักษิณห้าสับริรูป เข้าไปสวดในพระที่นั่งจักรพรรดิพิมานห้ารูป
แล้วก็เสด็จเข้าไปในพระที่นั่งไพศาลทักษิณ จุดเครื่องนมัสการ
ทรงศีล ฟังพระสงฆ์ประกาศเทวดาแล้ว เสด็จเข้าไปในพระที่นั่ง
จักรพรรดิพิมาน จุดเทียนเครื่องนมัสการ ฟังพระสงฆ์เจริญ
พระปริตรในที่ทั้งสามวัน ถวายไทยธรรมผ่านไปทุกวันๆ

ครั้นวันพฤหัสบดีเดือนหกขึ้นสิบห้าค่ำ เวลาเช้าเป็น
มหามงคลอันอุดม พระสงฆ์ราชาคณะเข้าไปพร้อมประจำที่อยู่
ทุกแห่งแล้ว เสด็จพระราชดำเนินเข้าไปในพระที่นั่งไพศาลทักษิณ
ทรงจุดเทียนนมัสการแล้ว ครั้นเวลานาฬิกาหนึ่งกับเก้าบาท ได้
วิสุขนักขัตตฤกษ์ พระมหาไชยมงคลบรมราชาภิเษก ต้องอย่าง
โบราณราชประเพณีแต่ก่อน เจ้าพนักงานจึงเชิญเสด็จทรงพระ
กระยาसन ชาวภูษามาลาถวายพระภูษาขาวขลิบทอง ราช
บัณฑิตเชิญพระไชย พระครูพราหมณ์เชิญพระพิมพ์เนศวร และ
โปรยเข้าตอกเป้าสังข์ทักษิณาวัฏ นำเสด็จไปสู่พระมหามณฑป
กระยาसन ขึ้นสถิตเหนืออุทุมพรราชาอาสน์ ป้ายพระพักตร์
สู่ทิศอีสาน จึงชาวพระภูษามาลาถวายเครื่องมูรธาภิเษกแล้วไข
สหัสธารา ครั้นเสร็จทรงสหัสธาราบุญจ่มหานทีแล้ว พระ

บรมวงศานวงศ์ผู้ใหญ่ที่มีพระชนมายุ ฝ่ายบรรพชิต ฝ่าย
 คฤหัสถ์ เข้าไปถวายน้ำพระประทุมนิมิต กรมหมื่นนุชิต
 ชินโรส ศรีสุคตขัตติยวงศ์ พระบรมวงศ์ผู้ใหญ่ ถวายน้ำพระ
 เต้าแก้ว พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าฤกษ์ ถวายน้ำพระเต้า
 เนาวโลหะ สมเด็จพระอนุชาธิราช เจ้าฟ้ากรมขุนอิศเรศ
 รังสรรค์ ถวายน้ำพระเต้าทอง พระบรมวงศ์เธอ กรมขุนราม
 อิศเรศ ถวายน้ำพระเต้าเงิน พระเจ้าพี่ยาเธอ กรมขุนเดช
 อิศร ถวายน้ำพระเต้านาก พระเจ้าพี่ยาเธอ กรมขุนพิพิช
 ญ์เบทร ถวายน้ำพระเต้าสัมฤทธิ์ แล้วพระบรมวงศาเสนาบดี
 ผู้ใหญ่ เจ้าพระยาพระคลัง ว่าที่สมุหพระกลาโหม ถวาย
 น้ำพระเต้ามังศรีเครื่องทอง พระยาศรีพิพัฒน์รัตนราชโกษา
 ถวายน้ำพระเต้ามังศรีเครื่องเงิน สรงน้ำพระเต้าประทุมนิมิต
 เสร็จแล้ว จึงหลวงศรีสิทธิไชยหมอแก้ว ถวายน้ำพระมหาสังข์
 ทักษิณาวุธหนึ่ง พระมหาราชครูพิธี ถวายน้ำพระเต้าเบญจ
 करणหนึ่ง พระครูอัญญาจารย์ ถวายน้ำพระมหาสังข์ทองหนึ่ง
 หลวงจักรปาณี ถวายน้ำพระมหาสังข์เงินหนึ่ง หลวงราชมนู
 ถวายน้ำพระมหาสังข์นากหนึ่ง หลวงสีวาจารย์ ถวายน้ำพระ
 มหาสังข์จำเริญข้างเผือกหนึ่ง หลวงเทพาจารย์ ถวายน้ำ
 พระครอบหนึ่ง ทรงรับน้ำด้วยพระหัตถ์ แล้วพรหมณ์
 ก็เป่าพระมหาสังข์ทักษิณาวุธสององค์ อุตราวุธกองต์ เจ้า

พนักงานประโคมดุริยางคดนตรี มะโหรทึก แตรสังข์ บัณเฑาะว์
 พระสงฆ์ก็สวดถวายไชยมงคล ครั้นทรงมุรธาภิเษกแล้ว พระ
 สงฆ์ก็เข้าไปในพระที่นั่งจักรพรรดิพิมานทั้งห้าสิบบรูป ชาวพระ
 ภูษามาลาถวายพระภูษาทรงผลัดพื้นเหลืองเขียนทอง ทรงฉลอง
 พระองค์คาคาวทอง เสด็จกลับมาสถิตเหนืออัญฐานโศกมพ
 ราชอาสน์ มีตั้งอัฐทิศล้อม มีราชบัณฑิตประจำทิศละคน
 ผันพระพักตร์ต่อบรพทิศเป็นปฐม จึงราชบัณฑิตกล่าวคำอันเป็น
 มงคล โดยมคธภาษา ถวายมอบแผ่นดินอันเป็นที่ตั้งแห่งพระ
 พุทธศาสนา ทรงรับด้วยพระเศวตเบญจกรรภ กระทำด้วยโมรา
 ประดับเพชร ประดับทับทิม มีราคาเป็นอันมาก และทรงดำรัส
 ตอบโดยมคธภาษา พราหมณ์ถวายน้ำพระมหาสังข์ทักษิณาวัฏ
 น้ำกลศ ทรงรับมาทรงพระพักตร์แล้วเสวยหน้อยหนึ่ง แล้วผัน
 พระองค์ไปตามทิศอาคเนโดยทักษิณาวัฏ ทรงรับน้ำพระพุท
 ษปริตร น้ำสังข์ทั้งแปดทิศเสร็จแล้ว เสด็จพระราชดำเนินมา
 ขึ้นบนพระที่นั่งภัทรบิฐ ผันพระพักตร์ต่อทิศอีสาน พระครู
 พราหมณ์ก็อ่านอิศรวาทสรเสริญเขาไกรลาส แล้วถวายไชยมงคล
 แล้วกราบบังคมทูลถวายสิริราชสมบัติ ซึ่งหาพระมหากษัตริย์จะ
 ครอบครองมิได้สืบต่อไป -แต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ
 เจ้าฟ้ามงกุฎ พราหมณ์พฤตามาตย์กราบบังคมทูลถวายพระมหา
 เสวตฉัตร ซึ่งเป็นที่เฉลิมสิริราชสมบัติสำหรับพระบรมกษัตริย์

สืบมา แล้วพระมหाराชครูถวายพระสุพรรณบัตร พระมหา
 พิไชยมงกุฏ พระมหาสังวาล คือสังวาลพราหมณ์ คือสังวาล
 พระนพเก้า ทรงรับมาสวมสอดทรงในพระองค์ แล้วพระ
 มหาราชครู ถวายธารพระกรกับพระแสงขรรค์ ทรงรับธารพระกร
 พาดเบี่ยงขวา พระแสงพาดเบี่ยงซ้าย แล้วทรงรับพระแสง
 อัญญาวุธ เครื่องราชกกุธภัณฑ์เครื่องราชบริโศกทุกสิ่ง แต่ฉลอง
 พระบาท พระมหाराชครู มาสอดทรงถวายเสร็จแล้ว จึงมีรับสั่ง
 แก่พระมหाराชครูผู้ใหญ่ว่า ผลพฤษ์ชลธารและสิ่งของ ใน
 แผ่นดินเขตต์พระนคร ซึ่งห้ามผู้หวงห้ามไม้นั้น ตามแต่สมณ
 พราหมณาจารย์ราษฎรจะปรารภณาเทอญ จึงพระมหाराชครูผู้ใหญ่
 รับพระบรมราชโองการ เป็นประพฤติเหตุก่อนว่า ข้าพระ
 พุทธเจ้า ขอรับพระบรมราชโองการ มาณพระบัณฑูรสุรสิงหนาท
 ไล่เกล้าไล่กระหม่อมดังนี้ แล้วทรงโปรยดอกพิกุลทองพิกุลเงิน
 ทรงหลั่งน้ำทักษิโณทก แล้วพราหมณ์เป่าพระมหาสังข์ ประโคม
 ดุริยางคดนตรีมะโหระทึกก็ก้อง ครั้นหยุดประโคมแล้วเสด็จเข้า
 ไปในพระมหามนเทียร ทรงถวายส้ารับคาวหวานแก่พระสงฆ์
 ราชาคณะ มีกรมหมื่นนุชิตชิโนรสเป็นประธาน ทำภัตตกิจ
 เสร็จแล้ว ทรงถวายเครื่องสมณบริภษา ไทยธรรมทั้งปวง พระ
 สงฆ์ราชาคณะรับแล้ว ก็ถวายอดิเรกสัพพหุทธาแล้ว ถวายพระ
 พรลาไป จึงพระครูพระราชพิธีขึ้นไปบนพระมหามนเทียร ประ

พรมน้ำกลศน้ำสังข์ รอบพระมหามนเทียรทั้งข้างในข้างนอก
 อวยชัยถวายพระพรแล้ว พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
 ทรงพระแสงใจเพชรเสด็จออกณพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ถวาย
 ไทยธรรมแก่พระสงฆ์ราชาคณะสามสิบรูปเสร็จแล้ว พระสงฆ์จึง
 ถวายพระพรลาไป เสด็จเข้าในพระวิสุตร ทรงปลัดพระภูษา
 เขียนทองต่างสี ทรงฉลองพระองค์พระกรน้อยขึ้นใน ฉลองพระ
 องค์ครุยชั้นนอก ทรงพระมหาชฎาเดินหน เครื่องราชกกุธภัณฑ์
 ข้างหละออกรู้พระบาทผู้ใหญ่น้อย ฝ่ายทหารพลเรือนทุก
 พันกงาน แต่งตัวเต็มยศอย่างเสด็จออกเป็นการใหญ่ ตั้งเครื่อง
 ยศตามตำแหน่งผู้ใหญ่น้อยทุกท่านทุกนาย ฝ่ายในจัดทหาร
 อย่างยุโรปยืนแถวสองร้อยคน ฝ่ายนอกประตูปิมาณไชยศรี จัด
 ทหารไทยสิบหมู่พันคน แต่งตัวถืออาวุธต่างๆ เป็นเหล่าๆ ยืน
 สองฟากถนน ผู้ข้างต้นม้าต้นยืนในประจำ ยืนประจำที่เกย
 คือเจ้าพระยาไชนาภาพ และแต่งผู้เรือพระที่นั่งศรีสมรรถไชย
 หนึ่ง พระที่นั่งไกรสรมุขหนึ่ง มีบุษบกฝ้ายแต่งตัวพร้อม
 ประทับอยู่หน้าพระตำหนักน้ำ ตามโบราณราชประเพณีแต่ก่อน
 บรรดาแขกเมืองต่างประเทศ เขมร ลาว ลื้อ ลาวเมืองหลวงพระ
 บาง ลาวเมืองน่าน อันเป็นเมืองมาอ่อนน้อมถวายต้นไม้ทองต้นไม้
 เงินเป็นเครื่องราชบรรณาการ ซึ่งเข้ามาค้างอยู่ณกรุงเทพมหานคร
 กับพวกอังกฤษ อเมริกัน วิตันดา โปรตุเกส แหกเทศ แหก

มลายู ซึ่งเข้ามาพึ่งพระบรมเดชานุภาพอยู่ในกรุงเทพมหานคร
แต่ก่อนมิได้มีธรรมเนียมที่จะประชุมเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทใน
เวลาอย่างนี้ โดยทรงพระมหากรุณาเมตตาแก่ชนต่างประเทศ
ก็โปรดให้เข้ามาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทด้วย จะได้เชยชม
พระบรมสิริวิลาส เห็นการวิเศษในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก
ชาววังไซพระวิสสุตรแล้ว เสด็จพระราชดำเนินออกขึ้นบนพระที่นั่ง
ตั้งพระมหาเศวตฉัตรเก้าชั้น เหนือพระบรมราชรัตนโกสินทร์พิจิตร
สุพรรณบัฏลังก์ จึงประโคมแตรสังข์มะโหรีพิณพาทย์กลองมะโ
ระที่กึกก้อง กลองชนะ น้องไซย หลวงราชมานูชูปุ่มดอกไม้ทอง
จางวางมหาดเล็กตักรับเป็นสัญญาณ ให้เข้าทูลละอองธุลีพระบาท
กราบถวายบังคมพร้อมกัน ครั้นสุดเสียงประโคมแล้ว พราหมณ์
อ่านวิญญูเวทอิศรมนต์ เป้าพระมหาสังข์ ถวายไชยมงคล พระ
ศรีภูริปริชาเสนาบดีศรีสาลักษณ์เจ้าพนักงาน จึงได้นำความ
กราบทูลก่อนเสนาบดีทั้งปวง กราบทูลว่า สรวมซึ่งข้าพระพุทธ
เจ้าผู้รับอธิบายแห่งท่านทั้งหลายนี้ อัครมหาเสนาบดีและอำมาตย์
มุขมนตรี ข้าราชการทูลละอองธุลีพระบาท บรรดามาร่วมในสถานที่นี้
ขอถวายอัญชลีบังคมประณมน้อมสโรตมางค์ แต่พระบาทสมเด็จพระ
บรมนาถบรมบพิตร พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว อันได้เสด็จ
เถลิงถวัลยราชย์บรมราชาภิเษก เป็นองค์เอกอัครมหाराชาธิราช
ทรงพระยศวโรภาสสถิตใต้พระมหาเศวตฉัตร เหนือพระ

วโรคมบรมรัตนราชบัลลังก์ มีพระปรมาภิไธยได้ประดิษฐานตั้ง
 ในแผ่นพระบรมสุพรรณบัตร โดยอักษรลักษณะแต่งตั้งอรรกว่า
 พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล สวามิภักดิ์ เทพยวงษ์ วง
 ศาตศิรัยชัย วรชาติยราชนิโครดม จาตุรันตบรมมหาจักรพรรดิ
 ราชสังกาส อุกโตสุชาติสังสุทธเคราห์ จักรกับริมนารถอดิศร
 ราชรามวรังกูร สุจริตมุตสุสาธิตอกฤษวิบูลย์ บรมพาดุลยกฤษ
 ฎาภินิหาร สุภาธิการรังสฤษดิ์ รัษฎัญลักษณ์วิจิตรโสภาคยสร
 พงศ์ มหาชนิตมางคประนต บาทบงกชยุคล ประสิทธิ
 สรรพสุภผลอุดมบรมสุขุมาลยมหาบุรุษรัตน์ ศึกษาพิพรรฒสรพ
 โกศล สุวิสุทวิมลศุภศีลสมาจาร เพ็ชรญาณประภาไพโรจน์
 อเนกโกฏสาธคุณ วิบูลยสันดาน ทิพยเทพาวตารไพศาลเกียรติคุณ
 อุดลยพิเศษ สรรพเทเวศรานุรักษ์ เอกอัครมहाบุรุษ สุตพุทธ
 มหากวี ตรีปัญญาทิโกศล วิมลปรีชามหาอุดมบัณฑิต สุนทร
 วิจิตรปฎิภาณ บริบูรณ์คุณสารสยามาภิลोकยดิลก มหาปรีวาร
 นายกอนันต์มหันตวรฤทธิเดช สรรพวิเศษสิรินทร มหาชนนิก
 สโมสรสมมต ประสิทธิวรยศมโหดม บรมราชสมบัติ นพปฎล
 เสวตฉัตร สิริรัตโนปลักษณมหาบรมราชาภิเษกาภิชิต สรรพทศ
 ทิศวิจิตรชัย สกลมไหสวรรยมหาสวามินทร์ มเหศวรมหินทรมหา
 รามาธิราชวโรดม บรมนารถชาติอาชาวไสย พุทธาทิธรรยรัตน
 สรณารักษ์ อุกฤษฐศักดิ์อักษรเรศรามาชิบดี เมตตากฤษณาสีตล

หญ่ทัย โอนไปไมยบุญการ สกลไพศาลมหารัษฎาธิเบศร ประ
 เมนตรธรรมิกมหาราชาราชปิตร พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
 เสด็จเถลิงถวัลยราชย์ ในพระบรมมหาราชวัง กรุงเทพมหานคร
 อมรรัตนโกสินทร มหิทรายุทธยา มหาคิลกภพนพรัตน์ราชธานีบุรี
 รมย์ อุดมราชนิเวศมหาสถาน สรรวมข้าพระพุทธเจ้า เจ้าพระยา
 อัครมหาเสนาธิบดี ว่าที่สมุหพระกลาโหม พระยาราชสุภาวดีว่าที่
 สมุหนายก พระยาพิพัฒน์โกษา เจ้าพนักงานกรมท่า และสืบสอง
 พระคลัง พระยาบำเรอภักดิ์ เจ้าพนักงานกรมวัง พระยาประชาชีพ
 เจ้าพนักงานกรมนา พระยาเพ็ชรปาณี เจ้าพนักงานกรมพระ
 นครบาล ขอรับพระราชทานพระบรมราชวโรกาสอนุญาต แด่พระ
 บาทสมเด็จพระบรมนารถบรมบพิตร พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เพื่อ
 จะกราบทูลพระกรุณา มอบถวายสรรพสิ่งซึ่งเป็นเครื่องประดับ
 พระบรมราชอิสริยยศ และราชสมบัติทั้งปวง อันปฏิพัทธ์
 ฉะเพาะพนักงานต่าง ๆ ตามธรรมเนียมแต่ก่อนมา ในใต้ฝ่าละออง
 รุฉีพระบาทสมเด็จพระบรมนารถบรมบพิตร พระจอมเกล้าเจ้าอยู่
 หัว ควรมิควรสุดแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม
 ขอเดชะ

สิ้นคำอาลักษณ์กราบทูลเบิกแล้ว จึงมีพระบรมราชโองการ
 ดำรัสสั่งว่า บรรดาเสนาบดีมุขมนตรี หม่อมอมาตย์ทั้งปวงซึ่งมีบรรดา
 ศักดิ์ จะได้เข้ามาเฝ้าทูลละอองรุฉีพระบาท ในที่ฉะเพาะ

พระพักตร์ ตั้งแต่วันนั้นไป จงได้โอกาสเพื่อจะกราบทูลเหตุการณ์อันสมควร ตามอัธยาศัยในเวลาอันควร อย่าให้บ่วงการเนินช้า ด้วยจะหาผู้กราบทูลแทนตัวเอง จงมีความสะดวกใจในที่จะกราบทูลพระกรุณาด้วยวาจาของตนทุกคนนั้นเกิด อาลัทธิผู้กราบทูลเบิกจึงว่า ขอรับพระบรมราชโองการมานพระบัณฑูรสุรสิงหนาท ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อมแล้วดังนี้ จึงจางวางมหาดเล็กตีรับเป็นสัญญา ให้ข้าทูลละอองธุลีพระบาทกราบถวายบังคมให้พร้อมกันอีกครั้งหนึ่ง แล้วเจ้าพระยาพระคลัง ว่าที่สมุหพระกลาโหมกราบทูลว่า ข้าพระพุทธเจ้าขอพระราชทานทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายมหาพิไชยราชรถ และเรือพระที่นั่งศรีสมรรถไชย เรือพระที่นั่งไกรสรमुख เรือพระที่นั่งมีชื่อต่างๆ และเรือกระบวนใหญ่ เรือกระบวนน้อย และเครื่องสรรพยุทธ์ทั้งปวง กับเมืองเอกเมืองโทเมืองตรีเมืองจัตวา ไพร่พลฝ่ายทหาร ในใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทบรมนารถบรมบพิตร พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อม แล้วจึงพระยาราชสุภาวดี ว่าที่สมุหนายกกราบทูลว่า ข้าพระพุทธเจ้าขอพระราชทานทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวาย พระยาช้างพระที่นั่งต้น พระยาม้าพระที่นั่งต้น กับ เมืองเอก เมืองโท เมืองตรี เมืองจัตวา ทั้งไพร่พลฝ่ายพลเรือน ในใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทสมเด็จพระบรมนารถบรมบพิตร พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อม

แล้วจึงพระยาบำเรอภักดิ์ ราชปลัดทูลฉลองฝ่ายกรมวัง
กราบทูลว่า ข้าพระพุทธเจ้าขอพระราชทานทูลเกล้าทูลกระหม่อม
ถวายพระมหามนเทียรปราสาทราชनिเวศสถาน พระราชนิเวศราช
ยาน ทั้งเครื่องสูงเฉลิมพระเกียรติยศ ในใต้ฝ่าละอองธุลี
พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาจักรีบรมราชูปถัมภ์
ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อม

แล้วจึงพระยาเพชรปانی ราชปลัดทูลฉลองฝ่ายกรมเมือง
กราบทูลว่า ข้าพระพุทธเจ้าขอพระราชทานทูลเกล้าทูลกระหม่อม
ถวายกรุงเทพมหานคร อมรรัตนโกสินทร์ มหินทรายุธยา ในใต้
ฝ่าละอองธุลีพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาจักรีบรมราชูปถัมภ์
ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อม

แล้วจึงพระยาประจักษ์ ราชปลัดทูลฉลองฝ่ายกรมนา
กราบทูลว่า ข้าพระพุทธเจ้าขอพระราชทานทูลเกล้าทูลกระหม่อม
ถวายธัญญาหาร แดนสถานลานนาเขตต์ประเทศตำบล ในใต้
ฝ่าละอองธุลีพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาจักรีบรมราชูปถัมภ์
ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อม

แล้วจึงพระยาพิพัฒน์โกษา ราชปลัดทูลฉลองฝ่ายกรมท่า
กราบทูลว่า ข้าพระพุทธเจ้าขอพระราชทานทูลเกล้าทูลกระหม่อม
ถวายเครื่องพระพัทธยากราชสมบัติทั้งสิบสองพระคลัง ในใต้ฝ่า
ละอองธุลีพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาจักรีบรมราชูปถัมภ์
ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อม

อยู่หัว ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อม ดังนี้

ครั้งนั้นปลัดทูลฉลองได้กราบทูล เพราะจัดสมุดก็ไม่มีตัว
มิใช่เป็นธรรมเนียมของปลัดทูลฉลอง ครั้นทูลถวายเสร็จแล้ว
จึงมีพระบรมราชโองการตรัสปฏิสังขาร แก่เจ้าพระยาและ
พระยาทั้งปวง ว่าสิ่งของทั้งปวงนี้จงจัดการ ทำนุบำรุงพระพุทธ
ศาสนาสืบไป แล้วอัครมหาเสนาบดีผู้ใหญ่นับพระบรมราชโองการ
กราบทูลว่า ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงขอรับพระบรมราช
โองการมานพระบัณฑูรสุรสิงหนาท ใ้เกล้าใ้กระหม่อม จึง
ทรงตรัสเป็นราชปฏิสังขารกับราชอำมาตย์ทั้งปวงด้วยข้อความคือ
การอันเป็นธรรมเนียมโดยราชบรรหาร อันเป็นมงคลสมควรกับธรรมเนียม
แล้ว จึงทรงปราไสด้วยพวกแขกเมืองชาวต่างประเทศ ที่เข้า
มาประชุมเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ให้ล่ามแปลตามภาษาไทย
ให้แขกเมืองฟังบ้างเล็กน้อย แล้วจึงดำรัสสั่งให้ล่ามพนักงาน
ต่างภาษาพาพวกแขกเมืองทั้งปวง ไปเลี้ยงโต๊ะที่โรงเลี้ยงแขก
เมืองต่างประเทศ แล้วให้เจ้าพนักงานเอาดอกพิกุลทองพิกุลเงิน
กับเงินตราทองตรามงกุฎแผ่นดินใหม่ มีสัณฐานต่าง ๆ อย่างเช่น
ใช้ในกรุงเทพมหานครครบทุกอย่าง ลงในถุงผ้าแดงคิดเป็นเงิน
ตราสองตำลึง ไปพระราชทานให้ทั่วทุกคน แล้วหลวงราชมานู
ชูพุ่มดอกไม้ทองเป็นสัญญาณ พราหมณ์ก็เป่าสังข์ ชาวแตงก็เป่า
แตรประโคมดุริยดนตรีพิณพาทย์กลองมะโหระทึก กลองชนะ

หมองไสยขึ้นพร้อมกัน จางวางมหาดเล็กก็รับเป็นสัญญา ให้
 ข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยกราบถวายบังคมสามหน พระบาทสมเด็จพระ
 พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินกลับขึ้นพระที่นั่ง
 ไพบูลย์ทศลิน เสด็จเหนือพระที่นั่งภัทรบิฐ พระราชวงศา
 นวงศ์ผู้ใหญ่ผู้น้อย ข้าราชการฝ่ายใน ก็ตั้งดอกไม้ธูปเทียน
 ถวายตัว ท้าววรจันทรก็กราบทูลถวายสืบสองพระกำนัล ครั้น
 ได้พระฤกษ์เสด็จพระราชดำเนินเข้าสู่พระมหรมาณเฑียร มีนาง
 ราชินิกุลชำระพระบาทนางหนึ่ง นางเชิญเครื่องราชบริโภคน้ำสำหรับ
 พระบรมมหาราชวังแปดนาง แล้วมีนางเชิญพระวงศ์หกนาง เชิญสิ่ง
 ของอันเป็นสิริวิลาสและธัญญาหาร ถั่วและงาผลพัก และศิลาบด
 ดอกหมากทองคำ ตามเสด็จเข้าไปในพระมหาราชนิเวศน์ ครั้นเสด็จ
 ถึงในที่ทรงจุดเทียนนมัสการ แล้วเสด็จขึ้นพระแท่น พระบรม
 วงศาผู้ใหญ่ คือพระองค์เจ้าพลับ ถวายดอกหมากทองคำหนัก
 ห้าตำลึง พระแซ่ทางช้างเผือกผู้ ทรงรับแล้ววางไว้ข้างที่ แล้ว
 ท้าวทรงกันดาลถวายลูกกุญแจทองคำ แล้วเอนพระองค์ทรงพระ
 บรรทมลงเหนือพระแท่นที่ โดยทักษิณปรักษ์เบื้องขวาเป็นฤกษ์
 ก่อน แล้วพระบรมราชวงศ์ฝ่ายในที่ทรงพระขนมาฯ ถวาย
 ไชยมงคลก่อน แล้วพระราชวงศานวงศ์ท้าวนางข้างในอวยไชย
 ถวายพรต่างๆ พร้อมกัน ชาวประโคมก็ประโคมดุริยางคดนตรี
 มะโหรทึก ครั้นสุดเสียงประโคมแล้ว เสด็จจากที่พระบรรทม

นางพนักงานก็เชิญเครื่องสุพรรณภาชน์ พระกระยาเสวยเข้ามาตั้ง
ถวาย จึงเสวยพระกระยาหารเป็นฤกษ์พอสมควร
จบเรื่องปัญจราชาภิเษกและบรมราชาภิเษกแต่เท่านี้

พิมพ์ที่โรงพิมพ์พระจันทร์ ที่พระจันทร์ พระนคร

นายสนั่น ตันบุญอิน ผู้พิมพ์โฆษณา

พ. ศ. ๒๔๗๕